

МЕХАНІЗМ АНТИМОНОПОЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТОВАРНИХ РИНКІВ: РЕФОРМУВАННЯ І ВДОСКОНАЛЕННЯ

Оксана Купчак

Ст. Львівського університету бізнесу та права
Науковий керівник – Купчак Б.Ф.

У розвинутих країнах державні органи збільшують розмір оподаткування монополістів, підвищуючи ставки банківського кредиту, не надаючи субсидій. Одночасно заохочують створення малого підприємництва, проте тільки протизвагу монополіям не головного чинника зростання економічного. Потреба реформування і вдосконалення антимонопольного регулювання товарних ринків в Україні розглянуто в даній роботі.

Ключові слова: монополія, методи регулювання монополій, ринкова система, регулювання товарних ринків, податкова система.

Монополія є характерним явищем для ринкової економіки. Однак у перехідній економіці її функціонування спричинене із особливостями стартових умов господарювання і потребує належного механізму антимонопольного регулювання товарних ринків.

Проблема механізму антимонопольного регулювання за роки перебування командної економіки так і не стала пріоритетною для уряду України. З'ясування причин повільності та непослідовності ринкових перетворень вимагає усвідомлення природи монополізму в сучасній економіці, зокрема в перехідній, і потребує формування ефективного механізму антимонопольного регулювання недосконалих конкурентних ринків.

Поширений в економічній літературі висновок щодо монополії – ворога ринку і всякого прогресу є надто спрощеним поглядом на монополію. Зазвичай, монополіст – це переможець у конкурентній боротьбі і лідер у своїй галузі, внаслідок чого цей лідер поступово перетворюється у монополіста і гальмує конкуренцію.

У розвинутих країнах державні органи збільшують розмір оподаткування монополістів, підвищуючи ставки банківського кредиту, не надаючи субсидій. Одночасно заохочують створення малого підприєм-

ництва, проте тільки противагу монополіям не головного чинника зростання економічного.

Шкоду економіці завдає не саме виникнення монополій, що у ринковій економіці є неминучим. Важливо, щоб монополіст не зберігав певного контролю над ринком і не залишився єдиним продавцем чи покупцем на ньому протягом певного періоду. Не варто намагатися ліквідувати монополії штучним шляхом, необхідно активно підтримувати їхніх конкурентів. Це єдиний одним із важливих методів регулювання монополій.

Отже, неправильним є висновок: поки з монополізмом не буде покінчено, ніякі реформи не спричинять розвитку нормального ринку. Цей висновок є результатом фатальної віри у могутність державного антимонопольного законодавства, яке нібито здатне запобігти монополізму. Монополізм – природна реакція виробника на відсутність конкурента. Для боротьби з монополізмом необхідні економічні заходи, здатні допомогти виникненню конкурентів.

Головними причинами надмірної монополізації економіки України стали:

- тлумачення конкуренції впродовж дореформеного періоду як вади розвинутого товарного виробництва;
- домінування державної форми власності протягом тривалого часу;
- поєднання економічного монополізму з політичним та ідеологічним.

Нині в Україні існує комплекс проблем у галузі державного антимонопольного регулювання товарних ринків. Їхнє вирішення і визначає перспективні шляхи демонополізації економіки України:

1. За роки реформ так і не створено умов для добросовісної конкуренції, які впливають на ефективність ринкової економіки. Економічною політикою держави не враховано необхідності формування механізму забезпечення такої конкуренції – основи ефективного функціонування ринкової системи. І сьогодні ні на макро-, ні на мікроекономічному рівнях відповідними органами державної влади не прийнято відповідних заходів щодо розвитку конкуренції і підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

2. Недоліки антимонопольного регулювання товарних ринків найгостріше виявляються у сфері ціноутворення. До цього часу немає дійових інструментів припинення нелегальних змов учасників ринку з метою підвищення цін, відсутні чіткі науково обґрунтовані методики регулю-

вання цін на продукцію природних монополій і загалом у високо-монополізованих галузях економіки. Внаслідок цього спостерігається систематичне завищення цін легальними і нелегальними монопольними утвореннями, які генерують інфляцію витрат і цінові диспропорції, підривають фінансове становище підприємств обробної промисловості і сільського господарства, провокують спад виробництва.

3. Зберігається незадовільний стан із захистом прав споживачів. Незважаючи на безліч регулюючих норм, не зменшується кількість жертв порушення їхніх прав. Залишається актуальною проблема державного контролю за безпечністю та якістю товарів і послуг. Перевірки якості товарів народного споживання продовжують фіксувати аномально високу частку непридатних до споживання товарів, особливо імпортних. Захист прав споживача переважно є формальним характер і супроводжується бюрократичним свавіллям відповідних відомств, створюючи бар'єри добросовісної конкуренції.

4. Ефективність антимонопольного регулювання товарних ринків знижується паралелізмом і суперечностями в діяльності різноманітних державних органів. Деякі функції Антимонопольного комітету України суперечливо переплітаються з функціями Мінекономіки, Мінфінансів, Державної комісії з ціноутворення та фондового ринку, НБУ та інших відомств. Внаслідок нечіткого розподілу функцій щодо здійснення антимонопольної політики між різними відомствами цілі ринкові сектори виходять з-під антимонопольного регулювання.

5. Поза увагою державного антимонопольного регулювання товарних ринків зачищаються процеси концентрації власності з метою встановлення контролю над ринком. Внаслідок цього формуються великі горизонтальні монополії, які контролюють цілі галузі економіки. У багатьох випадках цей контроль встановлюють зарубіжні компанії. Відбувається скуповування акцій українських підприємств, зокрема оборонної промисловості, іноземними конкурентами. Незважаючи на очевидну загрозу національній безпеці, адекватних заходів органи державного регулювання не приймають.

6. Не створено дійової системи підтримки малого бізнесу. Не прийнято відповідних заходів щодо захисту його суб'єктів від кримінальних елементів і створення умов для добросовісного ведення підприємницької діяльності. Залишається неефективною податкова система. Високі податки сприяють переходу малого бізнесу у «тіньову економіку». Бюрократичні перешкоди і адміністративні бар'єри, утруднюють діяльність малих підприємств.

7. Однак прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» спроможний внести істотні зміни у чинну систему підтримки малого бізнесу і підвищити її ефективність.

8. Не вирішено проблему формування системи регулювання діяльності природних монополій локального характеру. Практика встановлення тарифів на послуги природних монополій не має чітко обґрунтованих методик калькулювання витрат. Відсутня ефективна схема регулювання тарифів, які формуються під сильним впливом соціально-політичної кон'юнктури та зацікавлених структур.

9. Існує проблема з недопусканням і припиненням недобросовісної цінової конкуренції з боку монополістів. Спостерігається зростання цін на ринках сировинних і паливних товарів. Це зумовлено створенням у високомонополізованих галузях паливно-енергетичного і хіміко-металургійного комплексів з метою завищення цін. Звідси інфляція витрат і погіршення фінансового становища підприємств обробної промисловості, сфери послуг і сільського господарства, що стає можливим у зв'язку з відсутністю ефективною політики цін, регулювання ціноутворення. Зокрема, не має правових норм визначення монополюю високої ціни, критеріїв її визначення.

10. Низька ефективність застосування антимонопольного законодавства, значною мірою спричинене дефіцитом норм відповідальності за недобросовісну конкуренцію, зокрема завищення цін, дискримінацію споживачів і недотримання регульованих тарифів на послуги природних монополій. Немало приписів органів антимонопольного регулювання розглядається у судах, однак у багатьох випадках усе закінчується відміною цих приписів.

Отже, діючий в Україні механізм антимонопольного регулювання товарних ринків потребує реформування і вдосконалення з урахуванням особливостей та проблем, які виникли під час реалізації програмних заходів демонополізації і деконцентрації та перспективних шляхів економічного, правового і соціального розвитку національного господарства.

Висновок. Головними причинами надмірної монополізації економіки України стали:

- тлумачення конкуренції впродовж дореформеного періоду як вади розвинутого товарного виробництва;
- домінування державної форми власності протягом тривалого часу;

- поєднання економічного монополізму з політичним та ідеологічним.

Отже, діючий в Україні механізм антимонопольного регулювання товарних ринків потребує реформування і вдосконалення з урахуванням особливостей та проблем, які виникли під час реалізації програмних заходів демонополізації і деконцентрації та перспективних шляхів економічного, правового і соціального розвитку національного господарства.

Література:

1. Гнатюк А. Формування конкурентного середовища та механізм протидії монополізму в економіці України: Автореф. дис. ...канд. екон. наук. – К., 2003.
2. Реверчук С.К. Демонополізація економіки і формування конкурентного малого підприємництва. – В кн.: Малий бізнес: методологія, теорія і практика. – Київ: ІЗМН, 2002. – С. 157-167.
3. Гнатюк А. Формування конкурентного середовища та механізм протидії монополізму в економіці України: Автореф. ...дис. канд. екон. наук. – К., 2002.
4. Романів Р.О. Антимонопольне регулювання регіональних товарних ринків: Автореф. дис. ...канд. екон. наук. – Л., 2002.